

EDITA KERŠULYTĖ

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Vilniuje saugomų kirilinių rankraštnių knygų chronologinė apžvalga

Apžvalgos pagrindinis tikslas — paskelbti *Vilniuje saugomų kirilinių rankraštnių knygų chronologinę rodyklę*, kuri buvo sudaryta remiantis N. Morozovos katalogu *Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: Каталог* (2008). Analizuojant rodyklės duomenis mėginama glaustai apžvelgti Vilniuje saugomų kirilinių rankraštnių knygų chronologinę seką, kaitą ir statistinius duomenis.

Reikšminiai žodžiai: Vilniuje saugomos kirilinės rankraštinės knygos; chronologinė rodyklė; pergamentas, popierius.

2008 m. pasirodęs N. Morozovos sudarytas katalogas *Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: Каталог* (toliau — *katalogas*) [Morozova 2008, 243] yra gerai žinomas kodikologijos specialistams. Sunku vienareikšmiškai atsakyti, ar kodikologijos mokslo šakai galime priskirti restauratorius, dirbančius su rankraštinėmis knygomis, tačiau ir jiems, siekiant šiuolaikiškai atlikti konservavimo ir restauravimo darbus, neišvengiamai tenka tiek patiems tirti, tiek ieškoti kuo daugiau visapusiškų žinių apie restauruojamą objektą. Todėl suprantama, kad minėtas leidinys ypač naudingas, kai restauruojamos į *katalogą* įtrauktos knygos — Vilniuje saugomos kirilinės rankraštinės knygos. Priminsime, kad *katalogo* pagrindinis tikslas buvo paskelbti šių rankraštnių knygų naujus ir patikslintus datavimo duomenis, kurie buvo gauti remiantis popieriaus analize, kitais kodikologiniais požymiais ir istoriniais duomenimis. Akivaizdu, kad didelę darbo dalį sudarė vandenženklų popieriuje tyrimas, ir *kataloge* yra pateikti visų užfiksuotų vandenženklų apibūdinimai su nuorodomis į šaltinius. Vertinga yra ir tai, kad *kataloge* yra nurodomi knygoje esami įterptiniai lapai, jei jų vandenženkliai skiriasi nuo daugumos bloko lapų, bei atskiriems laikotarpiams priskiriamos knygos dalys.

Šio *katalogo* pagrindu buvo sudaryta *Vilniuje saugomų kirilinių rankraštnių knygų chronologinė rodyklė* (toliau — *chronologinė rodyklė*) (1 lentelė).

Kaip ir *katalogas*, *chronologinė rodyklė* skelbiama rusų kalba, nes ji iš dalies papildo *katalogą*, ir manome, kad rankraščių tyrėjams taip turėtų būti patogiau.

Lyginant su *katalogu*, *chronologinėje rodyklėje* pateikti atnaujinti duomenys. *Kataloge* knyga F19-262 datuota XVI a. pirmuoju ketvirčiu, sudarant *chronologinę rodyklę* S. Temčinas patikslino šio rankraščio datavimą — “*после 1517 г.*”, nes knygoje yra nurašyta Skorinos 1517 m. Prahoje leisto Psalmyno pratarė [Темчин 2006, 289–290, 292–293, 296, 312]. Apie rankraštį F19-271 yra žinoma, kad jis rašytas 1848 m. mirusio M. Bobrovskio [Темчин 2012, 198], todėl kataloge buvęs datavimas “*вторая половина XIX в.*” patikslintas — “*первая половина XIX в.*”. *Katalogo* sudarymo metu knyga F19-184 buvo restauruojama ir neprieinama tyrimui, todėl labai malonu, kad rengiant *chronologinę rodyklę* N. Morozova peržiūrėjo rankraštį ir galėjome šį duomenį įtraukti — knyga datuojama XVII a. pr.–XVIII a. pab.

1 lentelė. Vilniuje saugomų kirilinių rankraštinųjų knygų chronologinė rodyklė

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
Вторая половина XI в.	F19–1 (перг.)
Конец XII–начало XIII(?) вв.	F19–8 (перг.), F19–9 (перг.)
Первая половина (начало?) XIII в.	F19–7 (перг.)
Конец XIII в.	F19–13 (перг.)
Конец XIII–начало XIV вв.	F19–19.4 (перг.), F19–19.6 (перг.), F19–19.8 (перг.), F19–19.10 (перг.)
Первая половина–середина XIV в.	F19–19.9 (перг.)
Середина XIV в.	F19–15 (перг.)
Вторая половина (конец?) XIV в.	F19–10 (перг.), F19–19.1 (перг.)
Последняя четверть XIV в. (не позднее 1389 г.)	F19–16 (перг.)
Конец XIV в.	F19–14 (перг.)
Конец XIV–начало XV вв.	F19–2 (перг.), F19–4 (перг.), F19–12 (перг.), F110–136 (перг.)
Конец XIV(?)–начало XV вв.	F19–3 (перг.)
Конец XIV(?)–начало (первая треть?) XV вв.	F19–19.2 (перг.), F19–19.3 (перг.)
Начало XV в.	F19–19.5 (перг.)

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
Первая четверть XV в.	F19–11 (перг.)
Первая треть XV в.	F19–64, F19–85
Первая половина XV в.	F19–5 (перг.), F19–6 (перг.)
Вторая треть (середина) XV в.	F19–42, F22–79
Третья четверть XV в.	F19–141, F21–801, F21–803, F22–49 (I часть: л. 1–435 (не ранее 1469 г.)), F22–76 (II часть: л. 268–275), Институт литовского языка (I часть: л. 1, 4–128)
Последняя треть XV в.	F19–215, F22–78
1487 г.	F19–156, F19–161
Последняя четверть XV в.	F19–55, F19–172, F19–217, F19–219, F19–329, F21–809, F22–76 (I часть: л. 2–267)
1495 г.	F22–49 (II часть: л. 436–450)
1496 г.	F19–100
Конец XV в.	F19–17 (перг.), F19–94, F19–102, F19–144, F19–152, F19–223 (I часть: л. 1–30, 131–144), F19–269
Конец XV–начало XVI вв.	F19–19.7 (перг.), F19–21, F19–56, F19–174 (не позднее 1505 г.), Суг. Ms. B:5/R6653
Около 1500 г.	F21–798
Начало XVI в.	F19–30, F19–58, F19–71, F19–75, F19–76, F19–77, F19–250 (I часть: л. 1–4, 48–302)
1512 г.	F19–95
Первая четверть XVI в.	F19–22, F19–24, F19–25, F19–31, F19–48, F19–52, F19–59, F19–61 (I часть: л. 1–135; II часть: л. 137–189), F19–62, F19–79 (основной текст: л. 1–22, 24–351, 353–373, 375–522, 524–656), F19–80 (вставные тексты из другого кодекса: л. 232–234, 519–534), F19–84, F19–92, F19–98, F19–101, F19–105 (основной текст: л. 1–19, 46–60, 118–148, 150–231, 260–281, 298–302, 349–392, 428–435, 450–458; вставные тексты: л. 20–45, 62–80, 104–117, 232–258, 283–296, 303–305, 341–348, 393–406, 408–423), F19–139, F19–153, F19–169, F19–223 (II часть: л. 31–87), F19–238, F19–239, F19–240, F19–251 (II часть: л. 73–326), F19–256, F19–257, F19–258 (II часть: л. 34–266), F19–262 (после 1517 г.), Суг. s.C:2/1012106
1514 г.	F19–51

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
Первая треть XVI в.	F19–38, F19–49, F19–87, F19–88, F19–96, F19–99, F19–109, F19–250 (II часть: л. 1 (второго счета)–47)
1518 г.	F19–80 (основной текст: л. 1–20, 23–220, 226–231, 235–250, 254–295, 297–378, 380–518), F19–104 (добавления: л. 109–233 из F19–80)
1520 г.	F19–35
1530 г.	F19–97
1531 г.	F19–158 (I часть: л. 1–180, 184–316)
Вторая четверть XVI в.	F19–23, F19–27, F19–28, F19–40, F19–61 (III часть: л. 191–368), F19–65, F19–70 (не позднее 1537 г.), F19–79 (вставные тексты: л. 23, 352, 374, 523, 657–663), F19–86, F19–105 (вставные листы: л. 45, 61, 149, 259, 282, 297, 407, 449; вставные тексты: л. 81–94, 95–103, 315–340, 424–427, 437–448, 460–472), F19–147, F19–151, F19–247, F19–250 (III часть: л. 303–320), F19–258 (I часть: л. 1–33)
1545 г.	F21–2306
1546–1562 гг.	F21–807
Вторая треть (середина) XVI в.	F19–32, F19–33, F19–36, F19–37, F19–53, F19–67, F19–69, F19–78, F19–83, F19–104 (основной текст: л. 1–108; добавления: л. 234–273), F19–140, F19–142, F19–145, F19–154, F19–157, F19–163, F19–170, F19–173, F19–178, F19–179, F21–802, F21–805, F21–808 (I часть: л. 71–207)
Третья четверть XVI в.	F19–39, F19–47, F19–63, F19–80 (вставные листы: л. 21–22, 225, 251–253, 296, 379), F19–93, F19–168, F19–175 (II часть: л. 45–212), F19–204, F19–206, F19–207 (II часть: л. 48–96), F19–223 (III часть: л. 88–130, 145–291), F19–246, F19–260, F21–806, Сур. Ms. C:22/1014023
1569 г.	F19–103
Вторая половина XVI в.	F19–207 (III часть: л. 97–119), F29–744
Последняя треть XVI в.	F19–29, F19–57, F19–159, F19–216, F21–804
Последняя четверть XVI в.	F19–41, F19–162, F19–166, F19–207 (IV часть: л. 117–189; V часть: л. 191–200), F19–249, F19–251 (I часть: л. 1–72)
Конец XVI в.	F19–207 (I часть: л. 1–47), F19–208 (II часть: л. 166–324), Сур. Ms. A:1/1011171
Конец XVI–начало XVII вв. (рубеж XVI/XVII вв.)	F19–66, F19–106, F19–111, F19–207 (VI часть: л. 201–213)

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
Начало XVII в.	F19–60
Первая четверть XVII в.	F19–43, F19–68 (не позднее 1620 г.), F19–72 (не позднее 1617 г.), F19–110, F19–148, F19–212, F19–255, F19–263, F22–61 (II часть: л. 79–259), F22–80
Первая треть XVII в.	F19–218 (не позднее 1629 г.), F19–229, F19–243
1631 г.	F19–89 (с позднейшими приписками)
1634 г.	F19–242, F22–77 (II часть: л. 1–427) (?)
1637 г.	F21–799 (с позднейшими приписками)
Вторая четверть XVII в.	F19–81, F19–107, F19–158 (II часть: л. 317–342), F19–190, F19–261, F19–264, F22–51, F22–61 (I часть: л. 1–78)
1638–1639 гг.	F19–116
Вторая треть (середина) XVII в.	F19–80 (восстановленные листы: л. 221–223), F19–121, F19–259 (не позднее 1660 г.), Институт литовского языка (II часть: л. 2–3, 129–385)
60-е гг. XVII в.	F19–143, F19–155, F19–167, F19–171
1645–1676 гг.	F19–117
Третья четверть XVII в.	F19–54, F19–131, F19–175 (I часть: л. 1–44), F19–186, F19–199, F19–205, F19–211, F19–244
1662 г.	F19–115, F19–119 (?)
1665 г.	F21–815 (I часть: л. 1–112)
70-е гг. XVII в.	F19–150
1667 г.	F19–160, F21–815 (III часть: л. 190–239)
Около 1665–1668 гг.	F21–815 (III часть: л. 161–189, 240–267)
1668 г.	F21–815 (II часть: л. 113–160)
1669 г.	F19–82
80-е гг. XVII в.	F19–165
1678 г.	F19–149
80/90-е гг. XVII в.	F19–146
Около 1681 г.	F19–50

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
1682–1683(?) гг.	F22–82
Последняя треть XVII в.	F19–182, F19–191, F19–195, F19–209, F19–213, F41–649
1687 г.	F19–138
Последняя четверть XVII в.	F19–44, F19–46, F19–74, F19–90 (не ранее 1678 г.), F19–118 (не позднее 1681 г.), F19–122, F19–196, F19–221, F19–225, F19–226, F19–228, F19–318, F22–83
1691 г.	F19–210
1693 г.	F19–192
Конец XVII в.	F19–124, F19–134, F19–136, F19–177, F19–187 (?), F19–197, F21–808 (II часть: л. 1–70, 208–256), F22–60 (не позднее 1697 г.), F22–72
Конец XVII–начало XVIII вв. (рубеж XVII/XVIII вв.)	F19–135, F19–137, F19–176, F19–184, F19–203, F19–208 (I часть: л. 1–165)
Начало XVIII в.	F19–164, F19–231, F22–15, F22–25, F22–73
10-е гг. XVIII в.	F19–237
1710 г.	F45–67
Первая четверть XVIII в.	F19–20, F19–73, F19–201, F19–214, F19–268, F22–84, F41–720
1714 г.	F19–113
Первая треть XVIII в.	F19–18 (перг.), F19–123 (не позднее 1734 г.), F19–127, F19–129, F19–198 (не позднее 1733 г.), F19–227, F19–232, Суг. Ms. C:1/1013737
1717 г.	F19–130
Первая половина XVIII в.	F19–91
Вторая четверть XVIII в.	F19–125, F19–126, F19–128 (не позднее 1738 г.), F19–224, F19–233 (I часть: л. 1–88; III часть: л. 98–111) (?), F19–234 (около 1740 г.), F19–245, F19–265, F19–267, F19–286, F21–791, F21–800, F22–87, Суг. Ms. B:17/06/18592
1740 г.	F19–45
1741–1745 гг.	F19–233 (II часть: л. 89–97)
1748(?) г.	F19–291

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
1749–1750 гг.	F22–55
XVIII в.	F19–188
Вторая треть (середина) XVIII в.	F19–183, F19–220 (не позднее 1759 г.), F19–248, F22–50 (не позднее 1769 г.), F22–53, F–15277
1749–1754 гг.	F19–314
1753 г.	F19–26
1754 г.	F19–327
1759 г.	F19–193
1761 г.	F19–114
Третья четверть XVIII в.	F19–185, F19–281 (не ранее 1766 г.), F19–290, F19–328 (не ранее 1767 г.), F21–810, F22–52
1760–1766 гг.	F19–313
1769 г.:	F22–71
1773 г.	F41–630
1777 г.	F19–222
Конец 80-х гг. XVIII в.	F29–17 (не ранее 1787 г.)
1780 г.	F21–768
1779–1782 гг.	F22–56 (II часть: л. 66–111)
1782 г.	F22–56 (I часть: л. 1–65)
Последняя треть XVIII в.	F22–58 (не позднее 1779 г.), F22–77 (I часть: л. 1–13 нн.), F29–255, K883 (AM GEK 15068)
Последняя четверть XVIII в.	F19–285, F19–309 (не ранее 1786 г.), F19–320, F21–792 (не ранее 1785 г.), F21–794 (не ранее 1788 г.), F21–813, Суг. Ms.B:3/1012099 (не ранее 1785 г.), Суг.Ms.B:9/R 8863, Суг. Ms.C:4/1014633 (не ранее 1782 г.), Суг.Ms.C:6/R 2310, Суг. Ms.D:4/R 2311 (не ранее 1787 г.)
1794 г.	F22–57
Конец XVIII в.	F19–120, F19–236 (не ранее 1790 г.), F19–266 (не ранее 1789 г.), F19–270, F22–86 (не ранее 1791 г.), F41–429 (не позднее 23 марта 1801 г.), Суг.Ms.C:9/1014069

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
Конец XVIII–начало XIX вв.	F19–112
1800 г.	F19–230
Начало XIX в.	F19–254 (не ранее 1800 г.), F19–292 (не ранее 1802 г.), F22–88, Суг. Ms. B:10/R 2315 (1 часть)
1805–1806 г.	Суг. Ms. D:3/R 2313
Около 1812 г.	Суг. Ms. B:16/02/27231
Первая четверть XIX в.	F19–108 (не ранее 1810 г.), Суг. Ms. B:13/SN 01/31223 (не ранее 1818 г.), K709(AM GEK 16893) (не ранее 1812 г.)
1815 г.	F41–79
Первая треть XIX в.	F19–180 (не ранее 1827 г.), F21–812 (не ранее 1828 г.), Суг. s.C:5/1012097 (не ранее 1829 г.)
Первая половина XIX в.	F19–271
1825–1839 гг.:	F19–189
Вторая четверть XIX в.	F19–133 (не ранее 1844 г.), F21–770, F21–772, F21–790 (не ранее 1841 г.), F21–793, F29–306 (не ранее 1833 г.), F41–104 (не ранее 1836 г.), AM GEK 28766 (не ранее 1841 г.), F–16070 (не ранее 1833 г.), K836(AM GEK 14273) (не ранее 1837 г.)
1840–1842 гг.	F19–181, F22–89
Около 1845 г.	Суг. Ms. B:2/1012098
1841–1853 гг.	F19–200
Середина XIX в.	F19–132, F19–252, F19–253, Суг. Ms. C:8/R 341 (не ранее 1846 г.)
1852 г.	Суг. Ms. B:6/R 2516
Около 1860 г.	Суг. Ms. C:11/1014637
1871 г.	F41–629
Около 1871 г.	Суг. Ms. D:2/R 9424
Вторая половина XIX в.	Суг. Ms. B:1/R 2314, Суг. Ms. B:12/R 8828, Суг. Ms. B:14/09/3109, Суг. Ms. B:15/09/3106, Суг. Ms. F:2/1014063, F–13473, K 652(AM GEK 25343), 158.920/TD–849
Последняя треть XIX в.	Суг. Ms. B:11/1012402, Суг. Ms. C:14/R 1359

<i>Sukūrimo metai arba laikotarpis</i>	<i>Šifrai</i>
Последняя четверть XIX в.	Сyr.Ms.C:12/1014638
1896 г.	K881(AM GEK 7254)
1898 г.	Сyr.Ms.C:18/R 6634
Конец XIX в.	Сyr.Ms.C:15/1013976 (не позднее 1898 г.), K72(AM GEK 7253), K965(AM GEK 28212)
Последняя четверть XIX– начало XX вв.	F21–769
Конец XIX–начало XX вв.	F21–776, Сyr.Ms.C:20/R 9423, AM GEK 28590, AM GEK 28767, F–14201, F–16064, K74(AM GEK 9618), K156(AM GEK 20806), K926(AM GEK 28330)
Начало XX в.	Сyr.Ms.B:8/R 40, Сyr.Ms.D:1/1013632, Сyr.Ms.F:1, K75(AM GEK 18224)
10-е гг. XX в.	Сyr.Ms.C:13/R 3157
Около 1907 г.	Сyr.Ms.C:10/1012102
Первая четверть XX в.	Сyr.Ms.C:17/R 337
1913 г.	Сyr.Ms.B:7/R 335
20–30-е гг. XX в.	Сyr.Ms.C:19/R 4061, Сyr.Ms.C:21/R 12582
Конец 20-х–начало 30-х гг. XX в.	Сyr.Ms.E:1/R 6778, Сyr.Ms.E:2/101176 (не позднее 1932 г.)
1923 г.	F–6218 (II часть: л. 177–205)
1926(?) г.	Сyr.Ms.C:7/1011175
1928 г.	K859(AM GEK 23645)
1936–1937 гг.	F–6218 (I часть: л. 1–176)
1949 г.	F–5350
Середина XX в.	Сyr.Ms.B:4/R 2441, Сyr.Ms.B:10/R 2315 (II часть)
Третья четверть XX в.	Сyr.Ms.C:16/R 334

Chronologinė rodyklė apima laikotarpį nuo XI a. antros pusės iki XX a. trečio ketvirčio. Atsižvelgiant į turimus duomenis, chronologinė seka sudaryta nurodant konkrečius metus arba konkrečių metų laikotarpį. Kadangi laikotarpis apima daug metų, tai jo vietą chronologinėje sekoje nulėmė vidurinieji laikotarpio metai. Į *katalogą* įtraukta 419 pozicijų (knygos ir jų ištraukos),

o *chronologinėje rodyklėje* priskaičiuojama 460 vienetų (knygos, ištraukos, dalys, papildymai). Nevienodas skaičius atsiranda dėl to, kad kartais tam tikros knygos dalys būdavo sukurtos skirtingu laikotarpiu. Tokiais atvejais *chronologinės rodyklės* sekoje vienas saugojimo vienetas yra tarsi išskaidomas ir dalimis įrašomas atitinkamoje chronologinėje vietoje, o greta šifro skliaustuose nurodoma lapų numeracija.

Vilniuje saugomų kirilinių rankraštinų knygų ir jų ištraukų rašomasis pagrindas yra pergamentas arba popierius, šios dvi medžiagos skirtingais laikotarpiais pasiskirsto nevienodai. Mus pasiekusių seniausių knygų rašomasis pagrindas yra pergamentas. Kai rankraštis rašytas pergamente, *chronologinėje rodyklėje* greta jo šifro nurodomas sutrumpinimas „*nep.*“. *Katalogo* duomenys rodo, kad pergamentai sudaro tik nedidelę dalį — 20 pozicijų, *chronologinėje rodyklėje* turime 29 vienetus, nes šifru F19-19 pažymėtas *Pergamentinių rankraščių fragmentų rinkinys* yra sudarytas iš dešimties atskirų skirtingai datuotų fragmentų. Šiame straipsnyje neapibrėždami aptariamų knygų kilmės teritorijos, negalime ieškoti konkrečių aplinkybių, nulėmusių rašomojo pagrindo kaitą nuo pergamento prie popieriaus. Žinoma, kad viduramžių Europoje pergamentas buvo svarbiausia rašyti skirta medžiaga. Laipsniškas perėjimas nuo pergamento prie popierius Europoje prasidėjo nuo XII a. (popierius kaip atvežtinė prekė buvo žinomas gerokai anksčiau) [Ryder 1991, 25–26; Gleiznytė 2002, 5], tačiau plačiau popierius įsivyrąja nuo XV a. ir daugiausia tai yra siejama su didėjančia popieriaus gamyba daugelyje regionų. L. Vladimirovas teigia, kad popierius, kaip medžiaga knygoms rašyti, visiškai išstūmė pergamentą XVI a. antroje pusėje [Vladimirovas 1979, 133]. Žvelgdami į *chronologinę rodyklę* matome, kad ankstyviausios popieriuje rašytos knygos (F19-64, F19-85) datuojamos XV a. pirmu trečdaliu, o nuo XV a. vidurio popierius tampa vyraujančiu. Iš XV a. pabaigos — XVI a. pradžios laikotarpio dar turime išlikusias dviejų knygų, rašytų pergamente, ištraukas (F19-17, F19,7). Taigi XV a. pergamentą keičia popierius ir tik vieną pergamente rašytą knygą (F19-18) turime iš vėlesnio laikotarpio (XVIII a. pirmas trečdalis).

Kiek šiuo metu žinoma, Vilniuje kirilinės rankraštinės knygos yra saugomos šešiose paveldo ir mokslo institucijose: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau — LMAVB) Rankraščių skyriuje 346 saugojimo vienetai; Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (toliau — LNB) Retų knygų ir rankraščių skyriuje 47 saugojimo vienetai, LNB Pergamentų kolekcijoje 1 saugojimo vienetas; Lietuvos nacionalinio muziejaus (toliau — LNM) Istorijos skyriaus Raštijos fonde 22 saugojimo vienetai; Vilniaus universiteto mokslinėje bibliotekoje (toliau — VUB) 1 saugojimo vienetas; Lietuvos dailės muziejuje (toliau — LDM) 1 saugojimo vienetas; Lietuvių kalbos institute (toliau — LKI) 1 saugojimo vienetas. Į *chronologi-*

ne rodyklę šios knygos įtrauktos nurodant tik šifrą, naudojamą jų saugojimo institucijoje, nes, siekdami glaustumo, negalėjome greta kiekvieno šifro įrašyti saugojimo vietas. Žinant, kad kiekvienos institucijos šifrai sudaryti laikantis tam tikrų principų ir dažnai susieti su pirmaisiais inventoriais, galima nesunkiai nustatyti, kurioje institucijoje yra vienetas:

1. LMAVB priklauso knygos, kurių šifrai prasideda *F19, F21, F22, F29, F41*;
2. LNB priklauso knygos, kurių šifrai prasideda *Cyr.Ms* (su raidėmis *A, B, C, D, E, F*; papildomai gali būti *R*), ir *Pergamentų kolekcijai* priklausantis vienintelis egzempliorius *F110-136*;
3. LNM priklauso knygos, kurių šifrai prasideda *AM GEK, F, K...* (*AM GEK*).

Toks saugojimo vietas nustatymas turi išimčių: knygos *F45-67 (VUB)* ir *158.920/TD-849 (LDM)* yra vieninteliai tose institucijose saugomi kiriliniai rankraštiniai egzemplioriai, todėl jų šifrai skiriasi nuo anksčiau apibūdintųjų. Vienas egzempliorius, priklausantis LKI, neturi inventorinio numerio, todėl į *chronologinę rodyklę* jis įtrauktas įrašant jo saugojimo vietą, t. y. “*Инцимумым литовского языка*”.

Chronologinė rodyklė atskleidžia, kokį skaičių išlikusių vienetų (knygų, ištraukų dalių, papildymų) turime iš tam tikro amžiaus (2 lentelė). Dalis vienetų yra priskiriami laikotarpiui dviejų amžių sankirtoje, todėl 2 lentelėje įterptos skiltys, jungiančios du gretimus amžius.

2 lentelė. Vilniuje saugomų kirilinių rankraščių knygų chronologinės rodyklės vienetų skaičius amžiais

Amžius																			
XI a.																			
XI a. pab.–XII a. pr.																			
XII a.																			
XII a. pab.–XIII a. pr.																			
XIII a.																			
XIII a. pab.–XIV a. pr.																			
XIV a.																			
XIV a. pab.–XV a. pr.																			
XV a.																			
XV a. pab.–XVI a. pr.																			
XVI a.																			
XVI a. pab.–XVII a. pr.																			
XVII a.																			
XVII a. pab.–XVIII a. pr.																			
XVIII a.																			
XVII a. pab.–XIX a. pr.																			
XIX a.																			
XIX a. pab.–XX a. pr.																			
XX a.																			
Vienetų skaičius	1	–	–	2	2	4	6	7	34	6	123	4	88	6	92	2	53	10	20

Šie skaičiai nesuteikia teisės daryti galutinių išvadų apie kirilinių rankraščių knygų paplitimą konkrečiame amžiuje, nes mus pasiekusios knygos ar jų fragmentai tik iš dalies atspindi buvusią situaciją. Vis dėlto analizuodami

chronologinės rodyklės duomenis (2 lentelė) matome, kad iš ankstyviausio laikotarpio, t. y. nuo XI a. iki XV a., turime išlikusius ≤ 22 vienetus, iš XV amžiaus — ≥ 34 vienetus. XVI a. yra pats gausiausias (≥ 123 vienetai) ir byloja apie rankraštinių knygų klestėjimą. XVII–XVIII a., įsivyraujant spaudai, pastebime tam tikrą kirilinės rankraštinių knygų tradicijos mažėjimą, XIX amžiuje tai tampa dar akivaizdžiau — ≥ 53 vienetai, o iš XX a. turime ≥ 20 vienetų. XIX–XX a. gyvavusi kirilinė rankraštinių knygų gyvavo vien tik rusų sentikių dėka, nes stačiatikių ir unitų rankraštinių tradicija truko iki XVII a. pabaigos, kai buvo beveik visiškai pakeista spausdintinėmis knygomis.

Rankraštinių knygų tyrėjų siekis nustatyti rankraščio sukūrimo metus dažnai neduoda griežtai apibrėžto rezultato, nors tam pasitelkiami įvairūs tyrimo metodai. Patikimiausias datavimo šaltinis, skriptoriaus įrašas apie rankraščio sukūrimo metus, yra gana retai aptinkamas senosiose knygose. *Chronologinėje rodyklėje* yra 77 vienetai, kurių konkretūs sukūrimo metai yra nustatyti. Į šį skaičių įtraukti vienetai, jei yra žinoma, kad knyga sukurta *apie* tam tikrus metus arba net jei sukūrimo metai *chronologinėje rodyklėje* yra pažymėti klausuku. Tai sudaro 16,74 proc. visų Vilniuje saugomų kirilinių rankraštinių knygų. Likusioji dalis, 383 vienetai, yra apytiksliai (nustatytas konkretus sukūrimo metų laikotarpis) datuoti rankraščiai.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje sukaupta gausiausia kirilinių rankraštinių knygų kolekcija Vilniuje, todėl neatsitiktinai šios bibliotekos darbuotojai jaučiasi atsakingi už šios vertingos knygų paveldo dalies saugojimą, priežiūrą, prieinamumą skaitytojams ir tyrėjams ir siekia prisidėti prie knygų fondo analizės. Vilniuje saugomų kirilinių rankraštinių knygų chronologinė apžvalga nepretenduoja atskleisti knygų kultūros ir jų kaitos vaizdo, o greičiau kelia klausimus, į kuriuos atsakymai gali būti rasti tik įvairiapusių tyrimų pastangomis. Tikimės, kad *chronologinė rodyklė* padės rankraštinių knygų tyrėjams lengviau surasti tam tikrais aspektais analogiškas ar kitaip susijusias knygas, taip pat bus naudinga kitiems knygotyros specialistams. Viliamės, kad žvilgsnis į kirilinių rankraštinių knygų praeities gelmes talkina raštijos, kalbotyros ir technologijų tyrimo darbuose.

SUTRUMPINIMAI

LMAVB — Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

LNB — Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

LNM — Lietuvos nacionalinis muziejus

VUB — Vilniaus universiteto mokslinė biblioteka

LDM — Lietuvos dailės muziejus

LKI — Lietuvių kalbos institutas

nepz. — pergamentas

LITERATŪRA

- Gleiznytė J., 2002: Popieriaus gamybos istorija, specifika ir išsaugojimo problemos, in Gleiznienė (reng.), *Restauravimo metodika Nr. 4: Popierius. Pergamentas. Spaudiniai*. Vilnius: LNM, 4–12.
- Laucevičiaus E., 1967: *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, t. 1–2. Vilnius.
- Ryder M. L., 1991: The Biology and History of Parchment, in P. Rück (ed.), *Parchment: Geschichte, Struktur, Restaurierung, Herstellung*. Sigmaringen, 25–33.
- Vladimirovas L., 1979: *Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVII a.* Vilnius.
- Морозова Н., 2008: *Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: каталог*. (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas). Vilnius.
- Темчин С. Ю., 2006: Схария и Скорина: Об источниках Виленского ветхозаветного свода (F 19–262), *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 21. Vilnius, 289–316.
- Темчин С. Ю., 2012: Бытование древнеболгарского Супрасльского сборника в Великом княжестве Литовском в XVI–XVII веках: новые данные, in А. Милтенова (ред.), *Преоткриване: Супрасълски сборник, старобългарски паметник от X век*. София, 195–215.

EDITA KERŠULYTĖ

Chronological survey of the Cyrillic manuscript books kept in Vilnius

The article aims to publish the Chronological index of the Cyrillic manuscript books kept in Vilnius made on the basis of the N. Morozova's Catalogue Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: Каталог (2008). An analysis of the index data is proposed with a focus on the chronological order of the manuscripts and relative statistics. The chronological index contains information on 460 items (Cyrillic manuscript books and their fragments, parts, and additions) that are now kept in six different scholarly and heritage institutions in Vilnius. The time span of the manuscripts is from the second half of the XI c. to the third quarter of the XX c., most of the items (≥ 123) belonging to the XVI c. Most of the manuscripts have been written on paper, and only 29 items are on parchment. Merely 16.74 % of the items have specific indications concerning the time they were written, the rest of them have been approximately dated according to their paper watermarks or, in the case of parchment books and their fragments, their paleographic features.

Keywords: Cyrillic manuscript books kept in Vilnius, chronological index, parchment, paper.

ЭДИТА КЯРШУЛИТЕ

**Хронологический обзор кириллических рукописных книг,
хранящихся в Вильнюсе**

Основная цель обзора — ознакомить с *Хронологическим указателем кириллических рукописных книг, хранящихся в Вильнюсе*, составленном на основе каталога Н. Морозовой *Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе: Каталог* (2008). С опорой на данные указателя предпринята попытка кратко рассмотреть хронологическую последовательность кириллических рукописных книг, представленных в шести научных и историко-культурных учреждениях Вильнюса, а также статистические данные по книгам. Указатель насчитывает 460 рукописных единиц и включает кириллические рукописные книги, их части, отрывки, дополнения. Наибольшее количество рукописей рассматриваемого периода (со второй половины XI в. по третью четверть XX в.) относится к XVI в. (≥ 123). Основным письменным материалом является бумага, всего лишь 29 рукописных единиц написаны на пергаменте. Для 16,74 % рукописных единиц год написания установлен точно, оставшаяся часть датирована приблизительно (установлен период их создания).

Ключевые слова: кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе; хронологический указатель, пергамент, бумага.

Gauta: 2015 m. spalio 5 d.

Priimta spausdinti: 2015 m. spalio 25 d.

Edita Keršulytė, LMA Vrublevskių bibliotekos Dokumentų konservavimo ir restauravimo skyriaus restauratorė.

Edita Keršulytė, document conservator at The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences.

Эдита Кяршулите, реставратор Отдела консервации и реставрации документов Библиотеки им. Врублевских АН Литвы.

E-mail: editakersulyte@yahoo.com